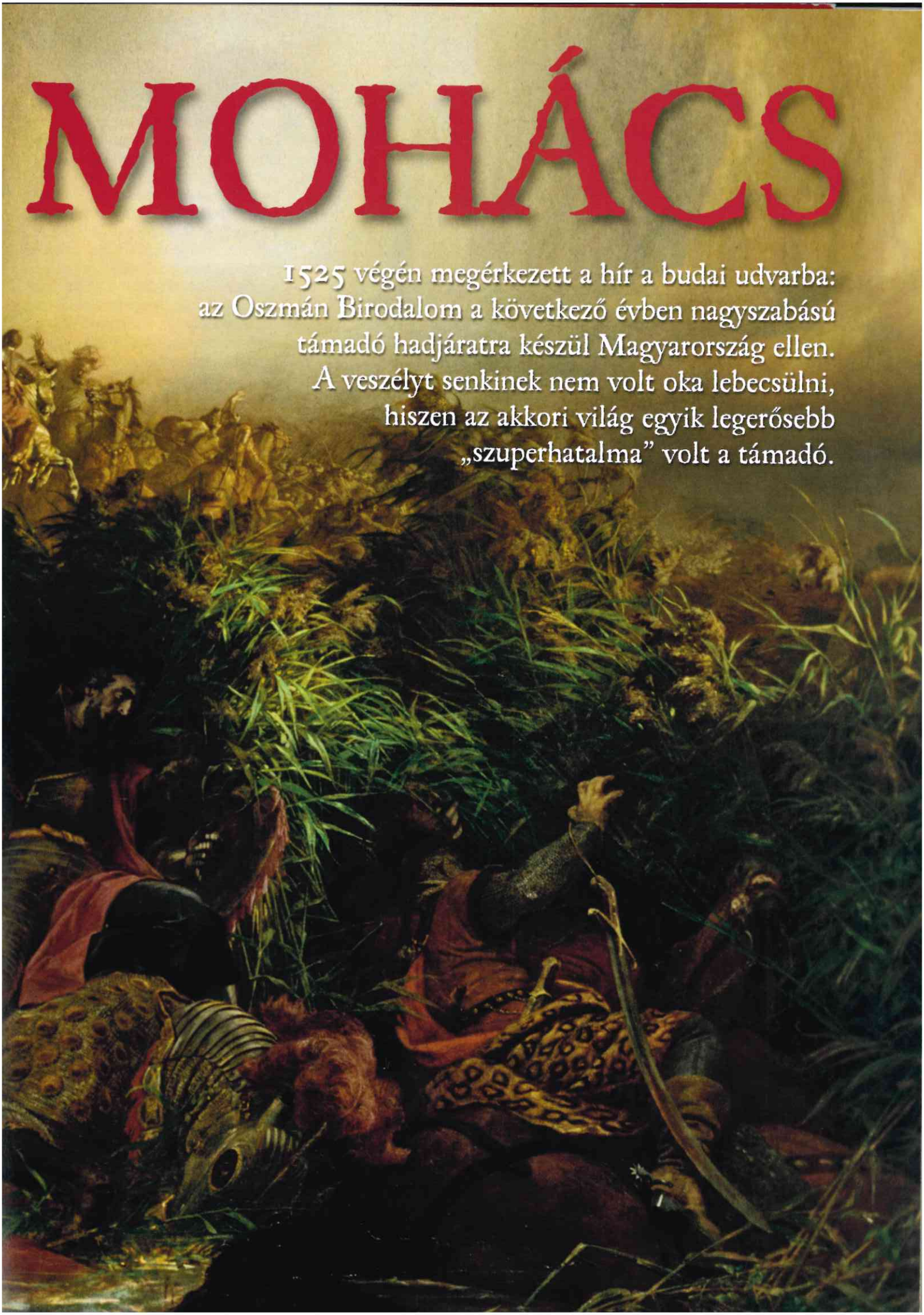
MOHÁCS

1525 végén megérkezett a hír a budai udvarba: az Oszmán Birodalom a következő évben nagyszabású támadó hadjáratra készül Magyarország ellen. A veszélyt senkinek nem volt oka lebecsülni, hiszen az akkori világ egyik legerősebb „szuperhatalma" volt a támadó.

„Csinos ifjú volt Lajos, a vele egyívásúaknál nemesebb testalkatú, természetének páratlan jóságával és erényre való kiválós hajlandóságával annyira jeles, hogy ha érettebb kort érhet meg, őbenne kétségtelenül messze a legjobb és legkiválóbb fejedelmet tudhattuk volna" – írt a mohácsi csata után elhunyt II. Lajos magyar és cseh királyról a magyar kancellár. 1526-ban azonban nem csupán egy szépreményű ifjú, hanem vele együtt a középkori Magyar Királyság hatalma is „sírba szállt" a mohácsi vereséggel.

Magyarország története folyamán – a tatárjárás után – ekkor találta szembe magát második ízben egy eurázsiai „szuperhatalom" erejével, ami alapjaiban ingatta meg az addig ismert, megszokott „magyar világot". Nem véletlenül vált ez a csata a 19. században a magyar nemzet „sorstragédiájának" egyik fő szimbólumává. Ennek köszönhetően ugyan hazánkban majd mindenki hallott már erről az eseményről, mégis nagyon kevés tényleges információ forog közkézen róla.

Pedig a jelentőségét jelzi, hogy a mohácsi vereség nyomán rajzolódott át hosszú távra Közép-Európa térképe is: az ausztriai Habsburgok és a litvánlengyel Jagelló-ház vetélkedéséből a Habsburgok kerültek ki győztesen. Magyarország pedig a török nyomás miatt elvesztette korábbi centrális pozícióját és az addigi mintáktól eltérően az új államszerveződés perifériájára kerülve „frontországgá" vált, ami a mai napig ható kényszerpályákra sodorta országunkat.

A csata történetének kutatása azt a tanulságot is hordozza, hogy látszólag jól ismert eseményekről nemcsak az új források feltárása révén lehet új képet kialakítani, hanem a régi forrásokra is érdemes új szemmel nézni, és időről időre szükség van a múltunkhoz „tapadt" réges-régi politikai-ideológiai képzetek lehántására.

Az Oszmán Birodalom hadereje

Az Oszmánok országának területe és népessége már az 1456. évi nándorfehérvári vereségük idején is felülmúlta a Magyar Királyságét, ám később, az 1510-es években meghódították Szíriát, Palesztinát és Egyiptomot is. Ennek köszönhetően birodalmuk mérete elérte az egykori Keletrómai Birodalom legnagyobb kiterjedését, s ezután a fűszerekből és más ázsiai luxuscikkekből származó távolsági kereskedelem haszna is jórészt az isztambuli kincstárat gyarapította. I. Szelim szultán (1512–1520) így már három kontinensre kiterjedő, közel 1,5 millió km^2 nagyságú, legalább 12-13 millió lakost számláló birodalmat s évi négymillió aranyat is meghaladó jövedelmet hagyott örökül utódjára.

Az Oszmán-dinasztia szultánjai ezeket a félelmetes méretű erőforrásokat túlnyomó részben hadseregükre fordították: egy 1525-ös kimutatás szerint a fővárosban, Isztambulban a kiképzetlen újoncokon kívül 5997 zsoldos gárdalovas, 9390, a birodalom keresztény alattvalóinak gyermekeiből kinevelt janicsár gyalogos, valamint 632 tüzér és 516 ágyúszekerész állomásozott. Emellett a birodalom határait őrző várakban további 40 000 zsoldos katona szolgált, többségük – 24 000 fő – az európai tartományokban.

Mivel az Oszmán Birodalom földje gyakorlatilag teljes egészében a szultán

tulajdona volt, óriási területeket oszthatott szét katonái között. A kezdeti időkben még a meghódított területek behódolt keresztény katonasága is helyet kaphatott csapataikban, a született törökök pedig egy idő után már egyáltalán nem élveztek előnyöket a ranglétrán való előrejutásban. Így a birodalom ereje valóban lavinaszerűen gyarapodott: a 16. századra már a Balkán – túlnyomórészt keresztény – bolgár, görög, albán és szerb népességének hatalmas tömegei szolgáltak valamilyen formában a szultánok seregében.

A birodalom távoli vidékein élő lovas katonák, a szpáhik a számukra kiutalt birtok jövedelmének arányában állítottak ki saját magukon kívül újabb lovasokat. Mivel a háborús hőstettekért cserébe az állam nagyobbra cserélte a régi birtokot, s mindig sokkal több volt a javadalomra áhítozó vitéz, mint a kioszthatóbirtok, sok szpáhi még túl is teljesítette kötelezettségeit, így a szultánok akár 80 000 jó lovasra is számíthattak a tartományokból. Ezeken a vitézeken kívül az Oszmánok seregében többféle alakulatba sorolva igen sok, adómentességet élvező paraszt is katonáskodott, akik tényleges harci vagy kisegítő feladatokat is elláttak, mint a szállítás, útépítés, útbiztosítás.

A magyar „hírszerzés" meglepően pontos, helyszínen gyűjtött ismeretekkel rendelkezhetett az Oszmánok erejéről. Néhány évvel korábban ugyanis ott volt a török hadsereg táborában II. Ulászló király balszerencsés diplomatája, Bélay Barnabás, akit I. Szelim szultán előbb fogolyként, majd ellenségei megtévesztésére „magyar királynak" öltöztetve hurcolt magával perzsa és egyiptomi hadjáratára, így a tapasztalt katona elég közelről követhette az eseményeket, s később *„minden veszedelmet megmonda az magyaroknak, ki rajtok következendő vóna terek miatt"*. Jelentést küldött Pécsváradi Gábor ferences szerzetes is, akinek szentföldi zarándoklatát használta fel a magyar udvar, hogy tájékozódjék az 1516–17-es török–mameluk háborúról. Sok fogoly is visszajutott Magyarországra, így 1526-ban két egykori magyar vitéz jelentkezett Tomorinál, akiket néhány évvel korábban soroztak a janicsárok közé, ezért belülről ismerhették meg a szultán elit csapatát. A budai udvarban tehát meglehetősen reális képpel rendelkeztek a várható veszedelem nagyságáról.

Habár a közelmúltban felfedezett oszmán dokumentumok szerint 1526 tavaszán a szultán nem mozgósította teljes haderejét, a történészek véleménye szerint – a kortársak becsléseivel egybevágó módon – így is legalább 60 000 első osztályú, tapasztalt katonát vonultatott fel Magyarország ellen.

II. Lajos haditanácsa a mohácsi csata előtt. Török miniatúra (fent) Harcban a török lovasság (balra)

II. Lajos tábora

A gyakran idézett pápai követ, Burgio báró 1526 tavaszán úgy vélte: *„Ezek a magyar urak készek arra* [...], *hogy ha kell, nagy lelkesen hadba vonuljanak, s az ellenséggel megütközzenek. Megvolna tehát a harci kedv s a bátorság, de – Isten segítse meg őket – mert tüzérségük, hadvezéreik, hajóik, élelmiszerkészleteik, fegyverük nincsen, nem tudják, hogy mivel is kell valójában szembenézniük, hogyan kell védekezniük, és eszükbe sem jut, hogy mindezzel törődjenek."* A törökök ellenében hadba szálló magyar seregről – önfeláldozó hősiessége emlegetésén kívül – az utókornak sem akadt túl sok jó szava, holott erőfeszítései igencsak tiszteletet parancsolóak voltak.

Az utókor által sokat kritizált magyar kancellár, Brodarics István szerint amikor II. Lajos magyar király és Báthori István nádor 1526. július 20-án elindult Budáról, körülbelül 3000 lovas tartott vele.

A pápa küldötte, Johannes Verzellus szerint pedig *„sok úr volt a kíséretében, felszerelésük igen szép és gazdag"*. Ezeket a régebb óta ismert tudósításokat erősítette meg a vatikáni levéltárban a 19. században egyszer már megtalált, de azután feledésbe merült feljegyzés is, amely szerint európai mércével mérve népes csapat élén vonult ki a király Budáról, amelyben már vagy 3000 jól felszerelt zsoldos gyalogos is masírozott.

Ercsiben csatlakozott hozzájuk Báthori András *„nem megvetendő csapattal"*, s innen küldték előre a nádort a tolnai gyülekezőhelyre. Amikor augusztus 6-án a király Tolnára ért, már több mint négyezer lovassal rendelkezett, és hamarosan megérkezett a városhoz számos főpap és főúr hadinépe. Itt érte be a hadat annak a 4000 morva és lengyel gyalogosnak az utolsó csapata is, akiket Burgio pápai nuncius megbízásából a pápa segélypénzén fogadtak zsoldba. A régi jó lengyel–magyar kapcsolatok miatt ezek közül a lengyel zsoldosok emléke a mai napig elevenen él, a 20. század elején erősen megromló cseh–magyar kapcsolatok miatt viszont II. Lajos seregének cseh vitézei szinte teljesen feledésbe merültek. Holott a királynak számos olyan tekintélyes híve volt Csehországban, akik a magyarországi hadakozásban való részvételtől mint a király iránti hűségük kimutatásától otthoni helyzetük erősödését remélhették.

Ezért indult útnak Csehországból Štěpán Šlik gróf, az ezüstbányáiról és pénzverdéjéről híres Joachimstal (ma Jáchymov) városának alapítója, aki végül életét áldozta királyáért, valamint az ország legtekintélyesebb cseh famíliájához tartozó Jindřich Rožmberk, aki egymaga 200 nehézlovassal és 600 gyalogossal indult Magyarországra. (Ő sajnos útközben váratlanul megbetegedett és Ausztriában meg is halt.) A csatában azonban számos alacsonyabb lovagi rangú cseh és morva nemes is harcolt a magyarok oldalán, többen el is estek. A magyar hadhoz a csata előtt a saját költségükön, önként csatlakozó csehek száma elérhette az ezer főt.

Amikor a király serege augusztus 16-án Bátára ért, már a Duna jobb partján állt 5-6000 lovassal a kalocsai érsek, Tomori Pál és a temesi ispán, Perényi Péter is. Miután a királyi csapat is átkelt a Duna jobb partjára, a valószínűleg

Kard, 16. század első fele

Kard, 16. század

Buzogány, 15. század második fele

II. Lajos kardja, 16. század

augusztus 24-én tartott haditanácson Tomori együttesen sem becsülte többre 20 000 főnél a két sereg létszámát. Augusztus 25-én azután Tomori a király mellé költöztette a saját táborát, s kikötöttek az ágyúkat és a lőszert szállító hajók Thurzó Elek kincstartó kétszáz gyalogosával, vasárnap, 26-án pedig megjött Batthyány Ferenc horvát-szlavón bán is 3000 lovassal és egy-két ezer gyalogossal. Másnap, 27-én reggel még mintegy 3000 ember érkezett. Különféle szemtanúk szerint a csata előtti napon, augusztus 28-án jött 300 német zsoldos landsknecht, és szórványosan még a csata napján is érkeztek cseh katonák II. Lajos táborába.

A csata előtt összegyűlt had nagyságát Brodarics 24-25 000 főben adta meg, hozzátéve, hogy a naszádosok jelen lévő ezerfős csapatát ebbe nem számította bele, mert az nem vett részt a küzdelemben. Ezzel szemben a rendszerint jól értesült pápai követ 25-30 000 fős magyar hadseregről írt Rómába, később pedig a kancellár által közölt részadatok alapján kiszámolható 27 000 fő vált elfogadott létszámmá a történeti irodalomban. A katonákkal együtt 85 ágyút, 500 – az ágyúknál kisebb, de a kézipuskáknál nagyobb – prágai szakállaspuskát, 5000 szekeret és 15 000 igáslovat vontak össze a mohácsi táborban.

A mohácsi csatát megelőző évszázad adataival összevetve azt mondhatjuk, hogy ez volt az egyik legnagyobb magyar hadsereg, amely a késő középkorban táborba szállt. Zsigmond király az 1396-os keresztes hadjáratban kevesebb mint 20 000 harcossal vonult Nikápolyhoz, s 1429-ben a külföldi segédcsapatokkal együtt is állítólag 25-30 000 embert gyűjtött össze Galambóc ostromára, Thúróczy krónikája szerint 1448-ban Hunyadi János Rigómezőn 24 000 harcossal mérkőzött meg az oszmán szultánnal, s Bonfini szerint 1487-ben Mátyás híres bécsújhelyi seregszemléjén 28 000 katona vonult fel.

Európában egészen a 17. század első feléig nem túl gyakran vontak össze egy helyre 30 000 katonánál többet. A kor itáliai háborúiban nem találni hatalmasabb seregeket: a híres, 1525. évi paviai csatában harcoló francia sereget például 25-32 000, a Habsburg-hadat pedig 20-25 000 fősre becsülik a kutatók.

Nyugati típusú szablya, 16. század eleje

Turbánsisak, 15. század vége

Itáliai tőr (cinquedea), 15. század vége

Szablya, 16. század eleje

Miért pont Mohács?

1526 nyarán, Pétervárad és Újlak várának rövid ideig tartó ellenállása után bekövetkezett az, amit Hunyadi János kivételével a legtöbb magyar hadvezér megpróbált elkerülni: a magyar seregnek csatát kellett vállalnia, ha nem akarta Budáig engedni a szultánt. Ráadásul olyan kedvezőtlen időpontban, amikor még nem sikerült az összes, úton lévő hadat egy helyre összevonni. A régi történetírók minden dühös vagy gúnyos kifakadása ellenére nem a király lustasága miatt tartott több mint két hétig II. Lajos útja Budáról Tolnáig, hanem mert régi magyar szokás szerint így várta be az ország különböző részeiből gyülekező csapatokat.

Tudott volt, hogy úton van a táborba az erdélyi vajda hada és a csehek számos csapata is, ezért nem lett volna hasznos dolog tovább távolodni az erősítéstől. Brodarics kancellár 1526. augusztus 6-i leveléből kitűnik, hogy a király környezetében nagyon is pontosan érzékelték, milyen rettenetes időzavarban vannak: *„Húsz vagy akár harminc napon belül aligha lehetséges, hogy akkora seregünk lesz, hogy a biztos vereség kilátása nélkül megütközhessünk az ellenséggel."*

Most lett volna igazán nagy szükség komoly várakra a szultán útjában, de már csak abban reménykedhettek, hogy a Drávánál sikerül legalább ideig-óráig feltartóztatni az ellenséget. Mire azonban Tomori átvitte katonáit a köllődi révnél a Duna jobb partjára, és augusztus 15-én előőrsei Eszékhez értek, a törökök már megvetették a lábukat a Dráva északi partján, s másnap hozzá is láttak a hídveréshez, így az érseknek tanácsosnak tűnt hátrébb húzódnia.

Miután I. Szulejmán hada Eszéknél befejezte a hídverést, és augusztus 21-én megkezdte az átkelést a Dráván, Tomori csapatai Baranyavár környékére húzódtak vissza, mivel az észak felé tartó úton itt egy nehezen járható átjáró vezetett át a Karasica patak mocsarain keresztül.

Ilyen körülmények között került sor Mohács közelében arra a drámai haditanácsra, amelyen az összes magyar főúr és a cseh vendégek is jelen voltak. Heves vita folyt a teendőkről, mert jól tudták, hogy az ellenség hatalmas túlerőben van. Ezért a távol lévő Frangepán és Szapolyai tanácsára hallgatva a király környezete a visszavonulást és a segélyhadak bevárását javasolta, amiről Brodarics szerint már-már sikerült is meggyőzni a tanácsot. Tomori katonái viszont elszánták magukat, hogy a Karasica mellékéről már egy tapodtat sem fognak hátrálni, sőt azt kezdték követelni, hogy maga a király is csatlakozzék hozzájuk. A vitézek már azzal fenyegetőztek, hogy a király tábora ellen fordulnak, ha a gyáva tanácsosok tovább akadályozzák a harcot.

Ekkorra már szertefoszlott szinte minden remény, hogy tárgyalásokkal vagy Szlavónia felé történő kitéréssel, esetleg az ország belső területeinek feláldozása árán időt lehetne még nyerni, amíg sikerül nagyobb erőt gyűjteni a harchoz vagy a szultánnak muszáj visszafordulnia a hadjárat nehézségei miatt. A török had lassú, de lankadatlan előrenyomulása és a nehezen egybegyűlt magyar sereg állapota ugyanis igazából egyik terv megvalósítását sem tette lehetővé. II. Lajos serege már túl közel került az ellenséghez, s a túlerőben lévő török lovasság támadásainak kitéve innen már a visszavonulás is igen veszélyesnek tűnt, mivel az akár komoly harc nélkül is a sereg felbomlásához vezethetett volna.

Sok érv szólt tehát amellett, hogy Mohácstól ne hátráljanak tovább, de lehetséges, hogy mégiscsak Tomori katonáinak fenyegetése billentette a mérleg nyelvét a harc felé. Akkoriban még igen-

. Lajos (balra) Szulejmán obbra)

Uralkodói páncélzat, 16. század első fele

csak másként folyt a hadakozás, mint manapság, a vezérek sokszor teljesen ki voltak szolgáltatva az embereiknek. Az itáliai háborúkban, ahol már a zsoldosok adták a seregek zömét, 1522-ben Bicoccánál a fizetetlen svájciak szinte reménytelen helyzetben kényszerítették csatára a francia parancsnokot, azzal fenyegetőzve, hogy ha nincs csata, elvonulnak a hadszíntérről. Hasonló okokból került sor 1525-ben a paviai csatára is, csak ott épp a császári kapitányok voltak ilyen módon sarokba szorítva. Minden jel szerint a harc vállalása nem egy előre eltervezett döntés eredménye volt, hiszen csak akkor vált végérvényesen biztossá, hogy a csatára Mohács közelében fog sor kerülni, mikor már Tomori táborát is visszavonták a királyi tábor mellé.

Itáliai típusú zárt sisak a 15. századból

Támadni vagy védekezni?

Miután a magyar haditanács arra az elhatározásra jutott, hogy felvállalja a csatát, hozzálátott a haditerv kidolgozásához. Az egyik fő kérdés viszont az volt, miként tudnák elhárítani, hogy a többszörös túlerőben lévő ellenség megkerülje és hátba támadja a jóval kisebb létszámú magyar sereget, ezért a csata napján – az idegen tisztek tanácsára – szándékosan minél szélesebb arcvonalon álltak fel, hogy lehetőség szerint elejét vegyék a bekerítésnek.

Érdekes módon – habár a történészek utólag nagy jelentőséget tulajdonítottak a szultán félelmetes tüzérségének és a janicsárok puskáinak – nincs túl sok nyoma annak, hogy az ellenség tűzfegyverei különösképpen foglalkoztatták volna a korabeli magyar katonákat. Sőt, az ellenség fegyverzetéről, katonai tudásáról éppenséggel nem voltak valami nagy véleménnyel a magyar táborban, és úgy tűnik, hogy nem az ellenség technikai fölénye, hanem puszta tömege keltett inkább félelmet.

Brodarics ezzel magyarázta a magyar csatarend kialakítását is, de magáról a csatarendről sajnos nem adott elég pontos leírást művében. Perjés Géza úgy vélekedett erről a csatarendről, hogy csupán támadásra, sőt inkább egyetlen rohamra volt csak jó, s erre a feltevésre alapozta minden további gondolatát, amiből végül kikerekedett Tomori „titkos haditerve": támadólag kell fellépni, és a terep adottságait kihasználva részenként kell megverni a csatatérre érkező törököket. Néhány régebbi, az első világháborút is megjárt s valódi katonai tapasztalatokkal rendelkező hadtörténészünk mégis úgy vélekedett korábban, hogy a magyarok inkább védelemre készültek. Abban azonban szinte minden kutató egyetért, hogy Tomoriék tudhatták, egyetlen nap alatt aligha képes felvonulni ellenük az egész török sereg, így bizonyosan csak az élen járó ruméliaiakkal való harcra számítottak.

A mohácsi magyar csatarend legérdekesebb vonása az, hogy szinte pontos tükörképét mutatja a 16. századból ismert török csatarendnek. Az oszmánok híres, félhold alakú csatarendjének tagolódá-

Acél huszársisak, 16. század első fele

sával szemben a magyarok a lovasság zömével együtt szinte minden, védekezésre alkalmas gyalogos katonájukat is az első harcrendbe állították, míg a király körül, a második vonalban a támadásra vagy inkább ellentámadásra alkalmas nehézlovasság sorakozott fel, amelynek szárnyait kisebb gyalogos- és könnyűlovasegységekkel biztosították. Úgy tűnik, hogy a magyar vezérek seregük adottságainak megfelelő módon, lőfegyvereik tűzerejére is számítva olyan csatarendet alakítottak ki, amelyet kellőképpen rugalmasnak tartottak arra, hogy eredményesen védekezhessenek, ám ha lehetőség adódik, ellentámadásra is képesek legyenek.

A kezdeti sikerektől a teljes kudarcig

Az oszmánok viselkedése azonban mindent megváltoztatott. Bár már három napja folytak az előcsatározások, s maga Szulejmán is harcra készült augusztus 29-én, a teljes csatarendben felvonuló előhad a nehéz terepen csak lassan jutott el a felsorakozott magyar seregig. Az élen haladó Ibrahim nagyvezír a 4000 janicsárral és 150 ágyúval megerősített ruméliai hadtesttel csak dél környékén bukkant fel a mohácsi síkságot övező fennsík szélén. Bár Ibrahim pasa erői önmagukban is felülmúlták a magyarokét, a nagyvezír úgy ítélte meg, hogy serege fáradt a harchoz, ezért csupán egy 7-10 000 fős könnyűlovas-különítményt küldött előre, hogy lesállást foglaljon a magyarok hátában, többi katonájának pedig elrendelte, hogy harcrendben várakozzanak a mohácsi fennsík peremén, a magyarok jobbszárnyával szemben, miközben a szolgák hátul – a korábbi vélekedésekkel ellentétben valószínűsíthetően még fenn, a fennsíkon – hozzálátták a táborveréshez.

Az átkaroló hadmozdulatot a magyarok még idejekorán felfedezték, ám mivel Tomori emiatt nem akarta megbontani a saját csatarendjét, az egyetlen mozgósítható tartalékot, a király védelmére rendelt könnyűlovasokat küldte az ellenség kikémlelésére. A kis csapat bátran harcba is szállt a lopakodó ellenséggel, de a túlerő végül legyűrte, s ezután a török portyázók csata közben rátámadtak a magyarok táborára.

Tomori és vezértársai ekkor, látva az ellenség felvonulásának lassúságát és talán még a táborveréshez készülődő ruméliai csapatokat is, arra a következtetésre jutottak, hogy nem szabad a csatát elhalasztani, s addig kell kiprovokálniuk a harcot, amíg nem az egész hatalmas ellenséges sereggel állnak szemben. Ezért a muszlimok délutáni imája idején – négy óra tájban – a magyarok első harcrendjének jobbszárnya Batthyány Ferenc horvát bán vezetésével megtámadta az oszmánokat.

Ez az első roham a ruméliai hadtest, azaz az oszmán balszárny centrumában felállított ágyúkig vetette vissza a táborverést biztosító oszmán lovasokat, az ágyúk védelmére emelt, szekerekkel megerősített ideiglenes „sánc" azonban eltérítette a támadást. A magyar könnyűlovasok kitértek az ágyúkat védő janicsárok tüze elől, és elkanyarodva rávetették magukat a tüzérség mellett felsorakozó ruméliai lovasságra, több helyen át is törve arcvonalukat. A legelöl haladók már a ruméliaiak félig kész táborába is betörtek, ahonnan a kétségbeesett menekülők egyenesen a szultánhoz futottak a vereség hírével. A váratlan siker kiaknázására ekkor Tomoriék kérésére a második harcrendet is bevetették a küzdelembe, megkezdő-

Felvonuló magyar huszárok

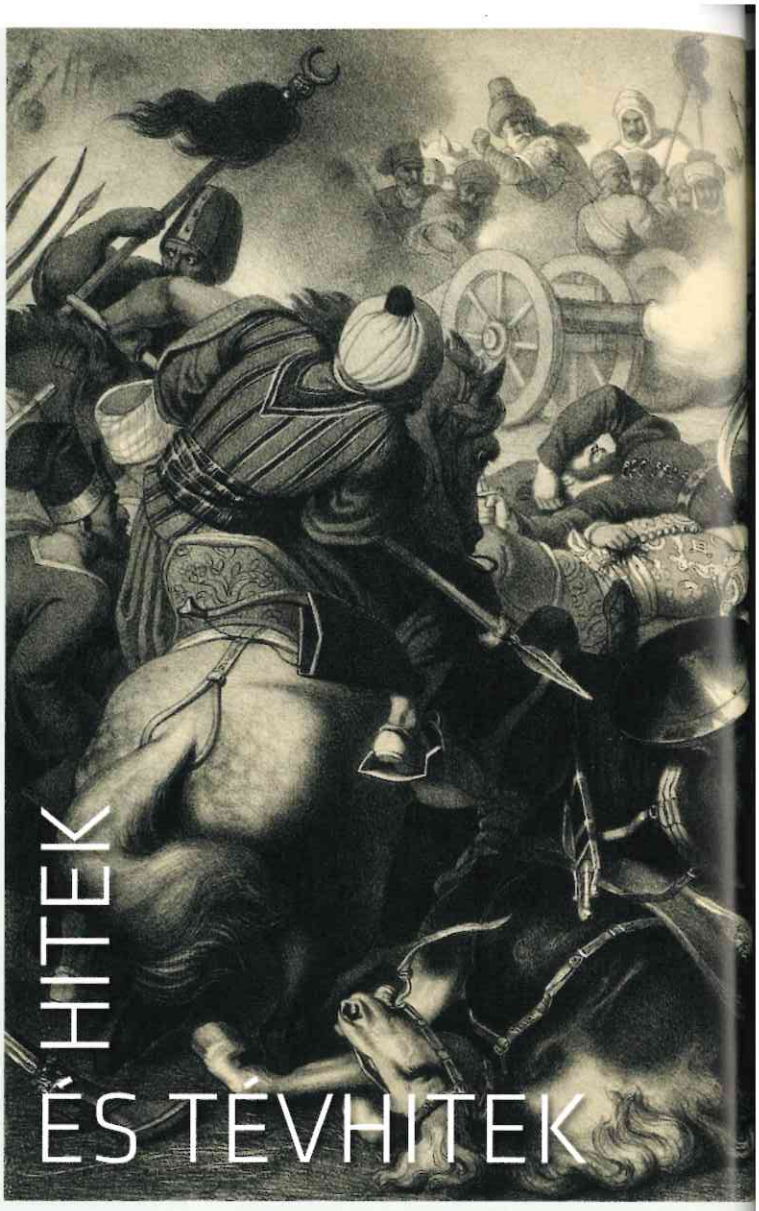
AZ ORSZÁG HADÁNAK ZÖME NEM IS VOLT OTT A TÁBORBAN

Ezt a véleményt még a nagy hatású 17. századi politikus-történetíró Istvánffy Miklós fogalmazta meg, amikor azt állította, hogy Horvátországból és Erdélyből, Magyarország távoli tartományából még legalább egy 15 000 és egy 40 000 fős sereg közeledett a harctérhez, amelyek bevárása megfordíthatta volna a hadiszerencsét.

Az állítólagos horvát sereg vezére, Frangepán Kristóf azonban egy saját kezűleg írt levélben arról számolt be, hogy a csata napján még csupán kevesebb mint félezer lovas volt mellette Zágrábban. Tőle tehát túl sok félnivalója nem lehetett a szultánnak.

Szapolyai János erdélyi vajda hada körül már nagyobb a bizonytalanság, mert a korabeli történeti munkákban a legkülönfélébb számok szerepelnek, éppúgy találni 15, mint 40 ezret. Az 1530-as években Várday Péter esztergomi érsek meg éppen azt állította a Németországban tartózkodó pápai követnek, hogy ötezernél nem is volt több katona Szapolyaival, amikor Mohács felé igyekezett. Az akkoriban már Ferdinánd király pártján álló érseknek bizonyosan nem állhatott érdekében az erdélyi sereg lekicsinylése, mert amikor a csata után két királyt választott az ország, a Habsburg uralkodó hívei épp azzal igyekeztek János király jó hírét rontani, hogy bár az ő segítségével győzhettek volna a magyarok, de mivel ő királya vesztét akarta, szántszándékkal maradt távol a csatatértől.

Az mindenesetre bizonyos, hogy hiába volt Erdély lakóinak jó része hadra fogható a tartomány védelmében, a tartomány határain túli hadjáratokra ez a szinte általános hadkötelezettség nem vonatkozott. Tehát a tulajdonképpeni Magyarországra 15 000-nél több emberrel az erdélyi vajda biztosan nem vonulhatott át – hiszen nem hagyhatta teljesen védelem nélkül az őrizetére bízott földet.

HITEK ÉS TÉVHITEK

A NEMESSÉG NEM MERT FEGYVERT ADNI AZ 1514-BEN LEVERT PARASZTOK KEZÉBE

Az egyik legújabb hiedelem az, hogy a parasztok távolmaradása lehetett a mohácsi vereség oka. Valószínűleg a 19. század első felében jelent meg ez a gondolat, amikor Magyarországon a jobbágykérdés a liberális nemesség szemében még az egyik legégetőbb társadalmi problémának tűnt. Majd száz évvel később, a második világháború után a témát a szovjet mintájú államszervezet kiépítése tette aktuálissá, amikor az új tömeghadsereg szervezése során az ágyútöltelékeknek szánt „nép" szerepét igyekeztek hangsúlyozni a honvédelemben.

Így nem is nagyon emlegették, hogy az 1514-es magyarországi parasztfelkelés leverése után hozott megtorló törvények végrehajtására messze nem minden tekintetben került sor, és ezekkel korántsem szüntették meg a parasztok honvédelmi kötelezettségét. Végveszély esetén ugyanis továbbra is minden fegyverforgatásra képes lakos köteles volt táborba szállni, ha a király meghirdette az általános felkelést, s körbehordoztatta a véres kardot. 1526-ban a tavaszi országgyűlés határozatainak 10. cikkelye elő is írta az általános készenlétet, és a király végül elrendelte a jobbágyok fegyverbe hívását a déli országrészben. Hogy ténylegesen hányan jelentek meg a táborban, nem tudni – Tomori harcosai között azonban biztosan voltak felkelt jobbágyok.

Érdemes azon is eltűnődni, hogy vajon mit várhattak volna a fegyverforgatásban járatlan parasztok tömegeitől a harcmezőn, mivel ebben az időben a katonáskodást csak a gyakorlatban lehetett kitanulni. A fegyverforgatás fortélyait ugyan hozhatták otthonról is, de a jó esetben legalább lóval, karddal, lándzsával, íjjal bánni tudó ember még korántsem volt katona, a csapatban való harchoz szükséges fegyelemhez vagy a fegyveres küzdelemmel járó lelki megterheléshez csak a tábori élet szoktathatott hozzá mindenkit.

Bizonyos helyzetekben természetesen a maguk módján a parasztok is meg tudták állni a helyüket, de a korabeli források szerint – nem túl meglepő módon – inkább a gerillaharcokban jeleskedtek, és igazi nyílt csatában nem sok hasznukat lehetett venni. Ez éppúgy bebizonyosodott a parasztok 1514. évi vesztett csatáiban, mint az 1493-as udbinai csatában – a „horvát Mohácsnál" –, ahol a sereg nagyobb része szintén fegyvert fogó népfelkelőkből állt.

Ez talán az összes Moháccsal kapcsolatos hiedelem közül a legnagyobb hatású mind a mai napig. Ebben lehet ugyanis a leginkább felfedezni a sokat emlegetett „pártoskodás" bizonyítékát, amelynek ráadásul korabeli említései is vannak. A nagy hatalmú erdélyi vajdáról ugyanis már a csata előtt is sok udvaronc tudni vélte, hogy az ország legnagyobb birtokosaként titkon a magyar trónra pályázik, így személyét meglehetősen nagy bizalmatlanság övezte a budai udvarban. Már 1526 tavaszán azt rebesgették politikai ellenfelei, hogy Szapolyai lepaktált az oszmánokkal, s ezek a vádak az 1526-ban a Szapolyaival szemben ellenkirállyá választott Habsburg Ferdinánd propagandájában csúcsosodtak ki igazán.

Miután János király 1529-ben valóban szövetségre lépett a szultánnal, s a Habsburgok nyomására még a pápa is kiátkozta, az osz-

SZAPOLYAI JÁNOS ERDÉLYI VAJDA „ÁRULÁSA" OKOZTA A MAGYAROK VESZTÉT

mánbarát politika láttán sokan nyíltan és meggyőződéssel hirdették, hogy Szapolyai már évekkel korábban is merő önzésből hagyta cserben királyát és az országot Mohácsnál.

Szapolyai védelmezői viszont az 1527-ben János király pártjára álló Brodarics kancellár beszámolójából merítettek ellenérveket, aki azt állította, hogy a király ugyan kezdetben úgy rendelkezett, hogy a vajda vonuljon seregével a tolnai táborba, de aztán mégis megmásította parancsát. Valószínűleg azért, mert Radu de la Afumati, Havasalföld román vajdája titokban felajánlotta a királynak, hogy ha az erdélyi vajda egyesíti a hadát az övével, a Dunán átkelve együttes erővel hátba támadhatják a törököket.

A király tanácsosai a tervet júniusban el is fogadták, és Batthyány Orbán királyi titkárt küldték a hónap végén követségbe Szapolyaihoz és a havasalföldi vajdához, hogy megtárgyalják a részleteket. Később Budán mégis megmásították a szándékukat, és július közepén újabb követet küldtek Batthyány után az erdélyi vajdához, hogy maradjon az eredeti terv, és mégis jöjjön inkább Tolnára az erdélyiekkel.

Szapolyai zavarosnak találta az egymásnak ellentmondó parancsokat, és nem ítélte jónak a Bulgária ellen intézendő támadás tervét sem. Bár többször hadakozott már sikerrel Radu oldalán Havasalföldön, késeinek és veszélyesnek is vélte a bulgáriai hadjáratot. Ami nem is csoda, hisz még Budára is eljutott időnként a híre, hogy a szorongatott román vajdák milyen készségesen segítenék az oszmánok támadását, ha a szultán Erdély ellen készülne. Az erdélyi vajda elküldte hát egyik hűséges emberét, Basy Györgyöt a királyhoz, hogy egyértelmű parancsot kérjen, merre induljon. Ám akármit is remélt a vajda Basy útjától, mindenképpen a követ lelkére kötötte: a király ne vállaljon csatát nélküle!

A vajda július vége óta maga is sürgette a csapatok gyülekezését. Előbb Kolozsvárra, majd Tordára hívta össze augusztus 15-re az erdélyi hadakat, miközben ő maga augusztus közepén már magyarországi birtoka, Tokaj környékén gyűjthette a katonákat.

A jelek szerint az egész erdélyi sereg talán nem is a legrövidebb úton, a Maros völgyében hagyta el Erdélyt, hanem a Kolozsvár, Várad, Debrecen útirányban haladt, mert Szapolyai feltehetőleg arra számított, hogy az oszmánok elől hátráló királyi sereggel csak Mohácsnál jóval északabbra, talán csak Buda közelében tud majd egyesülni. Amikorra a hadi helyzet tisztázódott, a vajda hadai Brodarics szerint még csak Szegednél álltak, és Szapolyai számára is nyilvánvalóvá vált, hogy katonáival már nem tud a csata előtt megjelenni a király táborában. Ezért gyorskocsira ülve legalább személyesen megpróbált eljutni a királyhoz, ám így is elkésett. Néhány cseh úr is hasonló módon, katonáit hátrahagyva sietett Bécsből gyorskocsin a magyar sereghez, így Szapolyai megkésett utazása is jobban érthető. A korabeli főurak mind tisztában voltak vele: aki személyesen nem lesz jelen a harcban, elveszti becsületét az ország előtt.

VESZÉLYBEN VOLT-E SZULEJMÁN ÉLETE?

„A gonosz mívű király pedig többi nyomorult katonaságával a felséges uralkodóra és az anatóliai seregre rohant. A janicsárok hadosztálya összesen háromszor-négyszer támadta meg puskatűzzel, és igyekezett visszaszorítani az alávaló gyaurokat. Végre a felséges isten és a próféta segélyével erőt vevén az iszlám népe, visszafordította a gonoszokat..."
(A budai hadjárat állomásainak részletes leírása, attól fogva, hogy a padisah őfelsége, Szulejmán sah, Kosztantinie [Konstantinápoly] *városából elindult a szerencsétlen Magyarország ellen indított hadjáratra, Buda elpusztítása céljából.)*

„A hatalmas szultán legmagasabb parancsára a puskás janicsár vitézek a tigristermészetű dühös ellenség felé fordultak, s egy perc alatt nem százat, hanem több ezret küldtek közülük a pokolba. [...] A hitetlenek seregéből három Ahrimán [ördögi] termetű részeg páncélos, kezükben fénylő lándzsával, áttörte az elébük álló sorokat ... ijesztő módon termett a kalifaság egének napja [a szultán] előtt. Azonban a padisah személye körül levő s harcra várakozó oroszlánfogó vitézek az életunt vakmerők lovainak lábát megsebesítvén, a bástyatermetűeket a földre taszították s ott összevagdalták kardjaikkal."
(Kemálpasazáde oszmán történetíró krónikája)

dött a ruméliai hadtest bekerítése, s valószínűleg a jobbszárny gyalogsága is elérte az ágyúkat.

Rövid időn belül kiderült azonban, hogy a magyar vezérek mégis elkéstek a támadással, mert az erőltetett menetben közeledő Szulejmán szultán teljes haderejével megjelent a harcmezőn. A szétbontakozó oszmán sereg jobbszárnyán a szokásoknak megfelelően az anatóliai katonaság vonult fel, a centrumot pedig a szultán foglalta el udvari zsoldos csapatai maradékával.

A magyarok balszárnya harcba szállt, és a második harcrend páncélosai végül felhagytak a ruméliaiak elleni támadásokkal. Zömük ezután valószínűleg szintén az anatóliai hadtestet támadta, amelyet sikerült is visszaszorítani. Egy cseh szemtanú így számolt be az ekkor kialakult helyzetről: *„A törökök három seregben harcoltak, a király támadása ugyan mind a két első harcvonalat szétűzte, s lovasaival utánuk nyomulva bennük igen nagy kárt tett és sokakat megölt, de ez a harcot nem döntötte el."* Ha hinni lehet ennek a cseh beszámolónak, Tomori ekkor még életben volt és a menekülést javasolta a királynak. II. Lajos azonban inkább összeszedte a második vonal és a balszárny katonáinak maradékát, és ismét támadásba lendült. Ezúttal a kiszemelt célpont maga a szultán volt! A szultán kíséretében lévő janicsárok sortüzei azonban végül meghátrálásra késztették a magyarokat, s a kudarcba fulladt támadás után egyre többen kezdtek menekülni a harcból, és úgy tűnik, hogy a magyar sereg maradéka is két részre szakadt.

A megmaradt lovasság zöme csatlakozott a balszárnyhoz, a jobbszárny gyalogsága pedig végül teljesen bekerítve harcolt tovább, s állítólag mind egy szálig elhullott a küzdelemben. A balszárnyon tömörült magyar erők még egyszer támadást indítottak az anatóliai hadtest ellen, de ez a kétségbeesett kísérlet már nem hozhatott sikert, nem sikerült áttörniük, az oszmánok túlereje fokozatosan a Duna árterének mocsaraiba szorította őket.

A közel négy órán át tartó küzdelemnek végül a sötétedés és a kitörő felhőszakadás vetett véget. Aki még tehette a lovasságból, az elmenekült. A cseh és lengyel zsoldos gyalogosoknak négyszögbe tömörülve egy ideig még sikerült visszaverniük az oszmán lovasságot, ám végül többségüket lekaszálták a janicsárok puskagolyói. Az oszmánok mégsem hitték, hogy biztosan végeztek a magyar sereggel, ezért egész éjszaka készültségben maradtak, a szultán éjfélig még a lováról sem szállt le. Valójában már nem volt mitől tartaniuk.

A többszörös túlerővel szemben küzdő magyar seregből 4-5000 lovas veszett oda, a gyalogságból viszont talán csak 2000 fő maradt életben. Állítólag 1500-2000 ember esett török fogságba, akiket a győztesek a csata után módszeresen lekaszaboltak – valószínűleg az ő tömegsírba hányt tetemeikre bukkantak rá a régészek az emlékpark területén. Kettő kivételével elesett az összes seregvezér, hat főpap és sok-sok világi főúr. II. Lajos király eltűnt a harc forgatagából, s csak később derült ki, hogy menekülés közben Csele falu közelében, valami ingoványos helyen sebesült lova cserbenhagyta, s szerencsétlen módon vízbe fulladt.

Magyarország kormányzatát lefejezte ez a vereség. Az ország anarchiába süllyedve szenvedte el Szulejmán hadainak vonulását Budáig, amely ellenállás nélkül került az oszmánok kezére. 1526 őszén a szórványos szembeszállástól eltekintve a szultán kivonulása sem ütközött a Duna–Tisza közén különösebb akadályokba. Magyarország teljesen kiszolgáltatottá vált az oszmán hatalom előtt.

A MAGYAR VEZÉREK

Az 1526-os hadjáratot és a mohácsi csatát vezénylő magyar parancsnokokról már a kortársak sem nyilatkoztak túl kedvezően, s kudarcot okozó alkalmatlanságuk hangoztatása – kevés kivételtől eltekintve – napjainkig visszatérő motívuma a történeti irodalomnak.

A hagyományok szerint maga a király volt a had fővezére, csakhogy az alig húszéves II. Lajos 1526-ig csatát még messziről sem látott. Bár remekül lovagolt, ügyes volt a fegyverforgatásban, s imádta a lovagi tornaviadalokat is, sem tekintélye, sem tudása nem volt a parancsnokláshoz. Mindenképpen szükséges volt hát, hogy tapasztalt kapitányokat állítsanak melléje.

Magyarország azonban Mátyás halála után nem bonyolódott komolyabb há-

„Az magyarok semmit nem tartózván, sem álgyútúl, sem puskátúl nem félnek, hanem az kevés níp nagy rettenetesen az császár nípíre öklelínek, kiket az terekek látván, mindjárást hátot adának.
Az terekeket az magyarok mind az teve-táborig vágának. Az terekek sok puskákat, taraszkokat az magyarokra sitínek, ki miatt az magyarokban igin kevés kár lőn.
Az magyarok sokan még az teve-táboron es mind általmeníneknek.
Az magyarok közel hárman szintén az császárig meníneknek, kiket az terekek, kik az császárt őrzik vala, kegyetlen halállal megölének."

(1504–1566. Memoria rerum. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete)

„Mindkét részről nagy erővel harcoltak több mint egy órán át, sokkal ádázabban és hevesebben, mint az a mieink kevés számától várható lett volna, úgyhogy az ellenség soraiból sokkal többen estek el, mint a mieink közül, s a török testőrlovasság, mely a csatát megnyitotta, hátat fordítani kényszerült, s hanyatt-homlok rohanva, a janicsárokra zúdultak, akik a tartalék csatasorban várakoztak, úgyhogy közülük igen sokat a nagy erővel száguldó lovak összetiportak, mialatt a mieink nagy bátorsággal és erővel hátukban voltak."

(Istvánffy Miklós: A magyarok történetéből)

borúkba, a magyar nemesség pedig nem áhítozott túlságosan külföldi hadi babérokra. Hiába voltak a déli végek a nemesség „vitézlő oskolái", a határvidéken folyó portyákon szerzett tapasztalatok nem pótolhatták azokat az ismereteket, amelyeket egy több tízezres sereg szervezése, vezetése és a várható nagy csata megvívása megkövetelt.

Haditanácsként az összes többi kérdésben is eljáró testület, a királyi tanács hozta meg a legfontosabb döntéseket. Munkájában részt vettek az ország bárói és a főpapok, de a köznemesség is képviseltette magát néhány fővel. Két legtekintélyesebb tagjának, a király helyettesének, a nádornak és az ország első egyházi méltóságának, az esztergomi érseknek hadi ügyekben is döntő szava volt. Régi hagyomány volt ez, illett egy harci erényeiről híres nép kormányzatához, ahol még a főpapok is kitűntek a hadakozásban.

A 16. század elejére azonban ezek az egyházi tisztségek „elbürokratizálódtak": a püspökké, érsekké lett hivatalnokok életük nagy részében be sem tették a lábukat katonai táborba, a pápai követ egyenesen arra panaszkodott 1526-ban, hogy *„akik a királyi tanácsban ülnek, semmit sem értenek a hadviseléshez, és egy sincs köztük, aki látott volna valaha egy csupasz véres kardot"*.

A király egyik udvari papja, Szerémi pletykája szerint ugyan az esztergomi érsek azzal dicsekedett, hogy diákkorában karddal szerzett magának szeretőt, és a zágrábi püspök is előszeretettel emlegette, hogy szegény ifjú diákként Velence zsoldjában harcolt Padovánál, de az ifjúkori virtuskodás nem pótolhatta az igazi katonai szakértelmet, a határvidéki harcokban pedig a velencei követ szerint csak Erdődy Simon zágrábi és Palinay György boszniai püspök vett részt tevőlegesen.

A királyi tanács tagjai közül valójában csak azok rendelkeztek bármiféle tényleges katonai tapasztalattal, akik hosszabb-rövidebb ideig a déli határ védelmében tevékenykedtek. A hadszíntér közelében azonban a tanács kiegészült tapasztalt csapattisztekkel. A tanácskozásokon részt vett Radić Bošić, a szerb sajkások veterán kapitánya és a lengyel gyalogság vezére, Gnoynsky is. Azért is nyomott sokat a latban a Magyarországra menekült előkelő szerb úr, Bakics Pál szava a haditanácsban, mert úgy tudták, hogy már *„három nyílt ütközetben vett részt, amit Szulejmán az ellenséggel vívott"*. Nekik azonban nem volt kellő tekintélyük a büszke nagyurak között.

A király helyettese „hivatalból" Báthori István, az ország nádora volt, aki temesi ispánként és az alsó részek főkapitányaként több mint egy évtizedig állt a határvédelem legfontosabb posztján. Nem is eredménytelenül: 1512-ben a Temesközben fekvő Illádiánál szétvert egy nagyobb betörő török sereget, s 1521-ben is csak ő merészelt szembeszállni a szultán portyázóival. Hiába számított azonban hazai mércével mérve tapasztalt katonának, súlyos köszvénye miatt még az is kétséges volt, hogy a szükséges pillanatokban egyáltalán lóra tud-e majd ülni, s állítólagos iszákossága sem javíthatott az állapotán.

A tanács választása így Báthori egykori fegyvertársára, a távol lévő Szapolyai János erdélyi vajdára esett. Neki az 1514-es parasztfelkelés leverése szerzett nagy, de utóbb kétesnek bizonyuló ismertséget. Ma már kevesen tudják, hogy fiatalkorában törökverő hírében állott: több ízben vezetett sikeres portyákat a Dunától délre eső török területekre, s Havasalföldön több csatában is legyőzte a török hadat. (Egyes velencei diplomaták szemében azonban ő sem számított olyan tapasztalt hadvezérnek, amilyet az ország hatalmi státusza megkövetelt volna.) Ő ugyan elvállalta a fővezérséget, de

HIÁNYZOTT-E MÁTYÁS „FEKETE SEREGE" MOHÁCSNÁL?

Páncélos vitéz Mátyás fekete seregéből a Márkusfalvi Máriássi család címerében (1504)

Ha Mátyásnak lett volna ilyen serege, akkor minden bizonnyal. Csakhogy - a történeti ismeretterjesztésben és az oktatásban igen régóta sulykolt hiedelmek ellenére - a valóságban nagy királyunk a déli határvédelem katonáin kívül nem rendelkezett valódi állandó zsoldossereggel.

Az szinte egyöntetűnek mondható, hogy a mohácsi vereséghez vezető Jagelló-korszakot szinte minden régebbi történelemkönyvben igen sötét színekkel ábrázolják, s gyakorta olyan eseményeket emelnek ki és állítanak be strukturális változásként (pl. a koronázási esküben a királyi hatalom korlátozása vagy a rendkívüli hadiadó eltörlése, a zsoldossereg feloszlatása), amelyek érvényessége, időtartama a mindenkori aktuálpolitikai helyzet függvénye volt.

A legmeghökkentőbb azonban az, hogy mindeközben szó sem esik azokról a katasztrofális körülményekről, például az országot sújtó háromfrontos, osztrák, lengyel, török háborúról, amelyek Mátyás halála után megszabták a politikai elit mozgásterét. Ebből pedig logikusan következik, hogy a Jagelló-dinasztia hatalomra kerüléséből adódó nyilvánvaló rövid távú, ám igen komoly külpolitikai haszon sem nagyon kerül szóba.

Mátyás évtizedekig tartó háborúi után az urak és a lakosság is inkább az olcsóbb és kockázatmentesebb békére vágytak, így az erőszakkal megszerzett osztrák és cseh tartományok, ahol a magyar uralom nagyon népszerűtlen volt, az ellenséges támadások nyomán hamar elvesztek.

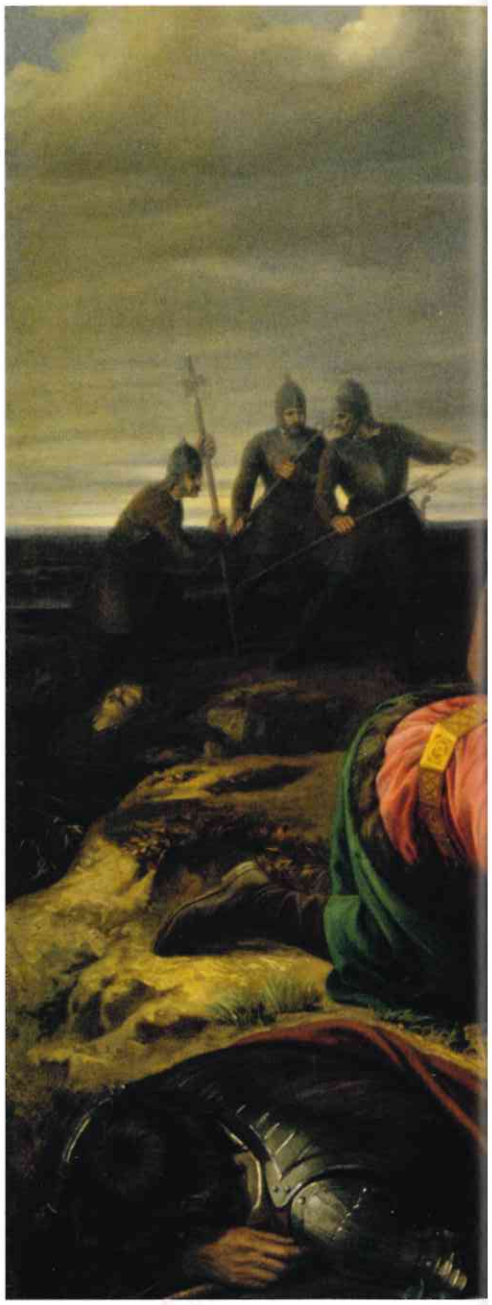
Hiába volt az ország eleve jelentős méretű (325 000 km^2), közel akkora, mint a korabeli Franciaország, s hiába volt természeti kincsekben is gazdag, az alacsony lélekszám, a városi polgárság gyengesége és a „know-how" hiánya miatt a korábbi nagyon kemény „túladóztatás" mellett még a 700 000 aranyat is meghaladó állami bevételek 250-300 000 aranyra csökkentek.

Ebből pedig egyenesen következett, hogy az elhunyt király kb. 8-10 000 főből álló, tiszteletet parancsoló, de rendkívül drága zsoldosseregét sem tudták békeidőben eltartani. Az azonban kevéssé közismert, hogy erre korábban valójában maga Mátyás sem volt képes még háborús időkben sem, hisz ő maga is több százezer forintnyi kifizetetlen zsoldot hagyott „örökségként" az utódára. A fizetetlen zsoldosok ausztriai és sziléziai pusztításai azonban nem magyar eleinknek - és így a hazai utókornak - „fájtak". Az ilyen drága zsoldosseregek feloszlatása „dolguk végeztével" teljesen megszokott volt a korabeli Európában. Valódi állandó hadsereget csak igen kevés, kivételesen gazdag korabeli állam engedhetett meg magának, mint például az Oszmán Birodalom.

Ettől függetlenül Mátyás korának morva, cseh, német és lengyel zsoldosai mégsem hiányoztak a Jagelló-kor hadseregeiből sem. Mohácsnál is legalább 4-5000 ilyen katona harcolt a magyar oldalon - és még vagy 10 000 cseh volt úton a táborba -, hiszen II. Ulászló és II. Lajos cseh királyok is voltak, akik gond nélkül fogadhatták zsoldba saját alattvalóikat. Ahogyan azt a 16. század elején egy velencei diplomata nem kis elismeréssel megjegyezte a magyarokról: *„Nehéz és könnyű lovaik vannak és gyalogosok nagy számban, amivel semmi más herceg* [értsd: fejedelem] *nem bír. Franciaországnak vannak lovai, de nincsenek gyalogosai és így kénytelen svájciakat és más idegeneket fogadni, Spanyolországnak viszont sok gyalogosa van, de nincs ugyanannyi lova."*

mivel megválasztásakor még Erdélyben tartózkodott, nem tudott rögvest csatlakozni a királyhoz.

Mellé tapasztalt - akár külföldi - vezértársat próbáltak keresni. Niklas Salm gróf volt az egyik, aki a híres 1525. évi paviai csatában az osztrák segédhadakat vezette a császári seregben. Ő azonban rossz egészségi állapotára hivatkozva kitért az igencsak kétes megtiszteltetés elől. A horvát Frangepán Kristóf gróf, az 1525. évi jajcai győztes volt a másik, aki szintén már rég a Habsburgok szolgálatába szegődött. Miksa császár vezéreként a Velence elleni háborúkban gyakorolta a haditudományt, míg a velenceiek kezére nem került. Hosszú fogsága után állt magyar szolgálatba, s vezette diadalra csapatait Jajca alatt. A győzelem után

azonban szó szerint hajba kapott a mindenható Szalkai kancellárral, és a királyi udvar békéjét háborító, példátlan eset után a horvát urat rövid időre a budai csonka torony börtönébe zárták, ezért szabadulása után ismét Ferdinánd főherceg szolgálatába állt. 1526-ban Frangepán mégis igent mondott a felkérésre, az események menetébe azonban már nem tudott beleszólni, mert csak augusztus elején indult haza Horvátországba a németországi Speyerben rendezett birodalmi gyűlésről.

Augusztus közepére belátták a magyar táborban, hogy a hadsereg a vég nélkül ülésező, de megegyezni nem mindig tudó haditanács irányításával nem várhatja ki, hogy majd csak megérkezik valamelyik fővezér, ezért új főkapitányokat választottak. Egyikük Szapolyai György lett, akit nem annyira katonai jártassága, mint inkább családjának rangja és bátyja, János tekintélye miatt választottak, de épp ezért ő is csak a vajda érkeztéig volt hajlandó magára vállalni a feladatot.

Mellé Tomori Pál kalocsai érseket akarták még vezérnek, de az eddig elmondottak alapján nagyon is érthetővé válik, hogy Tomori ódzkodott a poszt elfogadásától. Ő akkor már ötven év körüli férfi volt, azaz akkori mércével mérve idős embernek számított, akit 1523-ban az ország válságossá vált helyzetében a kolostor csendjéből rendelt a pápa szava az érseki székbe és az alsó részek főkapitányi tisztébe. A déli határvédelem élén lelkiismeretes, jó szervezőnek bizonyult, s nem kis részben neki köszönhető, hogy 1523-ban csúfos kudarcba fulladt a nagy török támadás a Szerémségben. A harcokban azonban Tomori személyesen nem vett részt, és maga is pontosan fel tudta mérni, hogy korábban *„olyan háborút, amilyen most őfelsége* [a magyar király] *előtt áll, még csak látni sem látott soha".*

A sors igazi fintora, hogy mivel nála alkalmasabb személyben nem tudtak megegyezni az urak, végül mégis az az ember volt kénytelen felvállalni a fővezérséget, aki az erőviszonyok pontos ismeretében korábban a mindenáron való megegyezést javallotta a törökkel. ◆

II. Lajos holttestének megtalálása. Orlay Petrich Soma festménye